

Opnieuw wolven (*Canis lupus*) in België: korte beschrijving van het eerste decennium (2011 – 2021)

J. De Smet

Museumcollectie Diergeneeskundig Verleden Merelbeke
Salisburylaan 133, B 9820 Merelbeke, Belgium

j-desmet@skynet.be

SAMENVATTING

Ruim een eeuw na de totale uitroeiing van de wolven in België voltooid in 1898, werden vanaf 2011 regelmatig opnieuw dergelijke dieren opgemerkt, eerst in de Ardennen, maar al snel ook in noordelijk Limburg. De eerste wolven kwamen uit Midden-Europa via Duitsland en Nederland het land binnen. In 2019 werd een dier met Zuid-Europese (Italiaanse) roots gesignaleerd. Intussen waren de ‘eigen’ wolven hier al aan het kweken. Een bondige beschrijving wordt gegeven van de ongelooflijke mobiliteit van deze dieren en van de gevaren die ze meebrengen. Ondanks de overvloedige beschikbaarheid van voedsel in de wildbaan, kleine en ook grote prooidieren (evers, hertachtigen), vormen onbeschermd huisdieren – vooral schapen – een nog gemakkelijker te bemachtigen voedselbron. Zelf zijn vooral jonge, onervaren wolven frequent het slachtoffer van het drukke verkeer op ons dichte wegennet.

INLEIDING

In juli 2011 kon de televisieploeg van ‘Dieren in Nesten’ met een nachtcamera beelden maken van een wolf in Gedinne, provincie Namen. En in oktober 2016 stonden drie jagers gedurende dertig seconden oog in oog met een ander exemplaar in Masbourg, provincie Luxemburg. Deze dieren waren afkomstig van wolvenpopulaties in Duitsland of Frankrijk. Ook in die landen was de wolf in de 19de eeuw uitgeroeid. Rondzwervende wolven uit Oost-Europa kwamen in een recent verleden Duitsland weer binnen en vanuit Italië konden wolven via de Alpen Frankrijk binnendringen.

VOORGESCHIEDENIS

In 1835-1836 werden in België nog bijna honderd wolven gedood, met staatspremies. Ook koning Leopold I (1790-1865) was een notoir wolvenjager. In het bos van Saint-Hubert staat nog een gedenksteen op de plaats waar de koning in 1845 een enorme wolf neerschoot. Leopold I velde in 1858 ook de ‘laatste’ wolf in België, maar tussen 1858 en 1893 werden nog minstens tien andere ‘laatste wolven’ gedood. De allerlaatste wolf in België werd in 1898 in Virton dood-

geschoten. Na een afwezigheid van 113 jaar is de wolf nu terug in het land.

MIGRATIE UIT HET NOORDOOSTEN

Op 3 januari 2018 kwam de jonge wolvin Naya via Nederland ons land binnen in Bocholt (Noord-Limburg). Het is de eerste bevestigde waarneming van een wolf in Vlaanderen sinds het laatste exemplaar in 1868 in Merksplas doodgeschoten werd. Het laatste gekend wolvennest, in Lommel, dateert zelfs al van 1779. Naya had een halsband om met een gps-band, die door de Duitse onderzoekers aangebracht was. Ze is in mei 2016 geboren op de Lübtheener Heide, een militair domein in het noorden van Duitsland (Mecklenburg-Vorpommern).

In een wolvenroedel mogen enkel het alfamanntje en het alfawijfje paren. Als de jongen zich willen voorplanten zijn ze dus genoodzaakt om andere oorden op te zoeken. De jonge wolven verlaten de roedel als ze ongeveer twee jaar oud zijn, soms al op één jaar. Naya verliet haar roedel op 23 oktober 2017. Lange afstanden zijn hierbij geen punt: op enkele weken tijd trok de wolvin van Noord-Duitsland via Nederland naar Belgisch Limburg. Ze stak hierbij rivieren, autowegen en spoorlijnen over en vestigde zich uit-

eindelijk in de militaire domeinen van Helchteren en Leopoldsburg (kamp van Beverlo) en in het aangrenzende 'Bosland'. Vermoedelijk maken wolven en vossen vooral gebruik van spoorwegbermen en -bruggen om brede hindernissen (zoals bijvoorbeeld de Rijn) over te steken.

De wolf is in de Europese Unie sinds 1992 een beschermde soort: wolven zijn juridisch beschermd door Europa via de 'Habitatrichtlijn'. In Vlaanderen werd de wolf enkele jaren geleden toegevoegd aan de bijlage op het 'Soortenbesluit'. Dit houdt in dat eventuele schade door wolven vergoed wordt. Dit staat in het zogenaamde 'Wolvenplan' van de Vlaamse regering.

Naya was echter een 'modelwolf', zegt Jan Loos van de actiegroep *Welkom Wolf*. Ze leefde vooral van wild: reeën en everzwijnen, ook konijnen en hazen. Slechts een paar keer werd haar DNA aangetroffen op een gedood schaap (in januari 2018 in Meerhout, in maart tussen Balen en Leopoldsburg). 'Met een dergelijk dier ligt aanvaarding bij de bevolking binnen handbereik', aldus een optimistische Loos in De Standaard van 19 augustus 2020.

Heel wat minder voorbeeldig gedroeg zich Roger, een wolf geboren in mei 2017 in een roedel in Nedersaksen. Hij kwam via Nederlands Limburg, Bree en Dilsen-Stokkem België binnen. Deze wolf liet een spoor van gedode schapen achter tot hij op 11 maart 2018 in Neeroeteren (Limburg) door een auto doodgereden werd, op een paar kilometer van Naya's verblijfspot. De versnippering van de natuurgebieden door het dicht Vlaams weggennet werd dit dier fataal. Roger werd uiteindelijk opgezet om in een museum te belanden.

De Vlaamse wolven hebben doorgaans hun roots in Duitsland. Daar was de wolf uitgeroeid, tot een exemplaar uit Polen in 1998 opdook in de regio Lusatitz, ten zuidoosten van Berlijn. Meerdere wolven volgden: de populaties kennen daar een toename van 30 % per jaar. Eind 2019 werden er al 107 roedels geteld, en in het voorjaar van 2020 werden ongeveer vijfhonderd jongen geboren.

UIT HET ZUIDEN

De Waalse wolven zijn uit de Duitse populaties afkomstig, maar ook van de Franse. In 1992 kwam de eerste wolf van over de Alpen uit Italië naar het zuidoosten van Frankrijk. In dat laatste land leven anno 2023 een vijfhonderd wolven in zestig tot zeventig roedels (gegevens 2020). Via de Vogezen naderen de Franse wolven ons land. Dat ze hier kunnen overleven is zeker. Wolven vermijden het cultuurlandschap niet, en laten zich vooral leiden door het aanbod aan prooidieren: ree, damhert, edelhert en wild zwijn. De Ardennen zijn dus een potentieel leefgebied, maar de aanwezigheid van een dichte populatie reeën maakt

ook van Vlaanderen voor de wolf een aantrekkelijk actieterrain.

In april 2019 werd een wolf gezien in Neufchâteau, de vierde al in België. Dit dier kwam uit de Italiaanse Alpen: het legde achthonderd kilometer af om hier te geraken. Ons land wordt dus een soort 'draaischijf', het 'wolvenkruispunt van Europa' (Jan Loos, persoonlijke mededeling). Hier komen de Duits-Poolse wolven in contact met de Frans-Italiaanse.

BUITENGEWONE MOBILITEIT

Half augustus 2018 dook een nieuwe mannetjeswolf bij Naya op. Hij werd August genoemd, naar de maand augustus. Die wolf liet een DNA-spoor achter in Norden, bij Wilhelmshaven, vóór hij via Flevoland naar België kwam. Ook hij is Naya's tegenpool: op zijn doortocht door Nederland beet hij op enkele dagen tijd een tiental schapen dood. Zijn DNA zit niet in de databank die het genetisch materiaal omvat van al de Duitse wolven. Wellicht komt hij rechtstreeks uit Polen.

Eind augustus 2018 was België drie wolven rijk: twee in het Vlaams landsgedeelte en één in de Hoge Venen. Voor gedode schapen werd intussen een systeem van schadevergoedingen uitgewerkt. Hierbij is een goede elektrische afsluiting noodzakelijk: een slechte beveiliging doet de wolven al snel overschakelen van wilde hoefdieren naar weerloze prooien als schapen en ander vee. Voor de installatie van elektrische schrikdraad zijn subsidies voorzien.

Intussen komen nieuwe wolven uit Duitsland en Frankrijk ons land binnen, op zoek naar een geschikt leefgebied. In september 2019 werd in Havelange nog een vijfde wolf gezien. De Waalse wolven waren allemaal rondzwervende mannetjes. Eind september werd nog een wolf in Limburg opgemerkt in de omgeving van Lanaken en eind december 2019 werden in dezelfde provincie opnieuw pootafdrukken aangetroffen, wellicht van een vrouwelijke wolf. Er werd een kangoeroe (!) gedood in Balen en in Zoersel werden schapen doodgebeten. Er waren voetsporen van een wolf in Lichtaart en Gierle, maar het ging niet om hetzelfde dier. In Zoersel was August de mogelijke dader. In hun zoektocht naar een territorium schoven de wolven blijkbaar op van Limburg naar de provincie Antwerpen.

'EIGEN KWEEK'

Wolven paren in februari en krijgen hun jongen in mei. De laatste camerabeelden van Naya dateren van 10 mei 2019. Toen was ze hoogdrachtig. August werd nog opgemerkt op camerabeelden waarin hij voedsel naar Naya en de jongen bracht. Eind mei hield hij daarmee op, en hij begon zich weer als een eenzame

Figuur 1. Op 9 oktober 2020 werd een jonge vrouwelijke wolf doodgereden op de N74, de Noord-Zuidverbinding, ter hoogte van Hechtel-Eksel. Het was één van de vijf jongen van ‘August’ en ‘Noëlla’. Op 19 oktober 2020 verongelukte nog een tweede jong op de N76 tussen Meeuwen en Genk. Een derde jong werd aangereden op 3 december 2020, maar dit kon levend ontkomen. Volwassen wolven hebben een sterk overlevingsinstinct. Ze wachten tot ze veilig een drukke weg kunnen oversteken. Bij de jongen is dit nog niet het geval.

wolf te gedragen. Hij werd nog als ‘vrijgezel’ gezien in de streek tussen Houthalen en Helchteren. In september 2019 was Naya met haar jongen nog altijd spoorloos. Vermoedelijk werd ze op het nest samen met haar pasgeboren jongen door jagers gedood.

Rond Kerstmis 2019 dook opnieuw een vrouwelijke wolf op in het territorium van August. Ze was afkomstig van een roedel op de Gohrischheide ten noorden van Dresden, op zeshonderd kilometer van Limburg. Ook deze wolf maakte een omweg via Nederland, waar op enkele schapen haar DNA werd gevonden. Omdat ze rond Kerstmis verscheen kreeg ze de naam Noëlla. DNA-onderzoek wees uit dat ze in Balen en Zoersel geweest is, om August uiteindelijk in Hechtel-Eksel tegen te komen. Het wolvenspoor dat in december in Limburg gevonden werd was niet afkomstig van Noëlla, omdat ze toen nog in Nederland rondzwierf.

Jonge wolven gaan op zoek naar een territorium: in februari 2020 dook in Malmedy een wolf op, die afkomstig was van de Italiaanse Alpen. Tussen februari en mei zwierf een Franse wolf in de Kempen en het zuiden van Nederland (Noord-Brabant) rond. In maart beet hij in Retie twee schapen dood. Een andere wolf met het genetisch profiel van de Poolse en Duitse wolven werd eind maart gezien rond Mol, Herentals en Rijkevorsel. Die wolf is geboren in 2019 ten noorden van Hannover. Hij is uiteindelijk in de richting van het Groothertogdom Luxemburg verdwenen.

Toen Noëlla eind april 2020 hoogdrachtig was, werd voor eenzelfde scenario gevreesd als bij Naya. Een jachtverbod werd uitgevaardigd in de omgeving

van het nest. Dit verbod liep tot eind juni en werd later nog verlengd tot eind augustus 2020. In juni was er weer een nieuwe wolf op doortocht vanuit ’s Hertogenbosch (Noord-Brabant). Het was een jong van een roedel uit Meppen of Herzlake (Nedersaksen), ten zuiden van Bremen. Die wolf werd Billy genoemd. Hij had al eerder huisgehouden in de schapenpopulatie in Gelderland, en in Duffel (bij Lier) beet hij twee schapen dood. In Berlaar doodde hij een zieke koe en in Retie drong hij een stal binnen om een vaars te pakken. Billy was dus het type wolf dat de waarnemers liever niet zien. In zijn geboortestreek lopen veel onbeschermde schapen rond: hij leerde zich dus hierop richten, en zocht minder de bossen op zoals Noëlla en August. Deze wolf werd op 18 juni 2020 op de ring van Turnhout door een bestelwagen aangereden, maar hij kon ontkomen. Eind september 2020 werd hij in de Vogezes doodgeschoten.

Op 20 juni 2020 was op camerabeelden te zien hoe August en Noëlla hun kroost uitlieten. Na pakweg anderhalve eeuw kregen wolven dus weer nakomelingen in België. Er werden vier jongen geteld van ongeveer twee maanden oud. Op die leeftijd gaat het nog maar om een verkenning: pas in het najaar gaan ze echt met de ouders op stap, om vanaf de winter actief mee te jagen. Het viertal werd de *Bosland Daltons* genoemd.

SLACHTOFFERS

Het leefgebied anno 2020 in Noord-Limburg omvat de gemeenten Hechtel-Eksel, Peer, Lommel en Pelt, zo’n vijfduizend hectaren bos in openbaar bezit, palend aan het naburige militair domein. De jongen zullen op termijn verder trekken, richting Ardennen of zelfs helemaal terug naar Duitsland en Polen.

Zowat de helft van de jongen overleeft het eerste levensjaar niet. Aanrijdingen zijn de belangrijkste doodsoorzaak (Figuur 1). Oude wolven zijn erg bedreven in het oversteken van een weg, de jongen niet. Op 9 en 19 oktober werd telkens een vrouwelijk exemplaar van de *Daltons* doodgereden: in Hechtel-Eksel en tussen Meeuwen en Genk. Ook op 3 december werd nog een jong aangereden, maar dat kon ontkomen. Op 20 december 2020 waren op de camerabeelden drie jongen te zien (Figuur 2). August en Noëlla hadden dus geen vier, maar vijf jongen. Een van de drie mankte: het was de jonge wolf die op 3 december aangereden werd maar overleefde.

Op 27 januari 2021 dook de roedel van August in Nederland op. Noëlla werd spoedig weer drachtig, en begin mei kreeg ze voor het tweede jaar jongen. In een zone van honderden hectaren rond het wolvennest werd het jachtverbod gehandhaafd, maar elders niet. In juni 2021 werd in Limburg een koe doodgebeten. In onze streken was dit de eerste echte aanval van wolven op een gezond rund.

Figuur 2. Op 20 juni 2020 was op camerabeelden te zien hoe de wolven hun kroost uitlieten. De jongen waren toen ongeveer twee maanden oud. Pas vanaf de winter beginnen ze zelf actief te jagen.

SLOT

Aangezien een wolventerritorium immens groot is (tweehonderd à driehonderd vierkante kilometer) zijn de mogelijkheden in het verstedelijkte Vlaanderen be-

perkt. De roedel van August neemt al een derde van de provincie Limburg in beslag. Volgens wildbioloog Koen Van Den Berge zullen er nooit meer dan een vijftal wolven in Limburg rondzwerven. Dit in tegenstelling tot de everzwijnen, waarvan de populatie enkel afhankelijk is van het voedselaanbod op de akkers. Deze dieren kunnen zich dus explosief uitbreiden.

Met dank aan Adrien Brysse

REFERENTIES

Van Der Veken, T., Van Den Berghe, K., Gouwy, J., Berlenge, F., Schamp, K. (2021). Diet of the first settled wolves (*Canis Lupus*) in Flanders, Belgium. *Lutra*, 64, 45-56.

De meeste hierboven beschreven gegevens werden verzameld uit diverse kranten verschenen in de betrokken periode.

Uit het verleden

VERLOSSING IN DE KERSTSTAL OP HET MARKTPLEIN

Collega Frans (Sus) Van Tendeloo (promotie 1976) schreef onder het pseudoniem Maarten Jagermeester een heel oeuvre bij elkaar: een indrukwekkende reeks jeugdboeken, verhalenbundels voor volwassenen en naslagwerken over dieren. De verhalen zijn niet allemaal even geloofwaardig tot in de details, maar dat mag de leespret zeker niet bederven. Zo opent zijn bundel *Meneer de dierendokter*, aangekondigd als *De grappigste verhalen uit mijn praktijk* (Houtekiet, 2019), met een bepaald indrukwekkend ‘Kerstverhaal’. We lezen er in hoe de dierendokter op kerstavond een van de twee schapen – mooie Ardense Voskoppen - in de kerststal op het marktplein van een Kempisch dorp verlostte van een tweeling. En dat bij min zes vrieskou, vanzelfsprekend omringd door een menigte supporters, velen rechtstreeks uit het café. En dat was nog niet alles. Het moederschaap bleek geen melk te geven. De gebruikelijke ‘prik’ hielp niet en een ander bracht mee dat de lammetjes uiteindelijk moesten gezogd worden door een zeer gewillige hondenteef. Het rustige dorpje Noorderwijk had nu eindelijk een attractie waar iedereen over sprak.

Luc Devriese